

องค์ประกอบและบทบาทของเพลงพื้นบ้านภาคกลางในฐานะสื่อพื้นบ้าน ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

The Functions of Thai Folk Songs in the Central Region as Folk Media in the Corona Virus Situation

นริศวรรณ ทารทวิ¹ / อภิลักษณ์ เกษมผลกุล²

Naratsawan Hantawee¹ / Aphilak Kasempholkoon²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

¹Master student in Thai Program, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

²Assistant Professor in Thai Program, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

*Corresponding author Email: aphilak.kas@gmail.com

(Received: May 5, 2020; Revised: July 20, 2020; Accepted: November 11, 2020)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) องค์ประกอบระบบการสื่อสารของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา และ 2) ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา โดยขอบเขตการศึกษาพิจารณาจากเพจเฟซบุ๊ก สมาคมเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเทศไทย ในช่วงที่วันที่ 20 มีนาคมถึง 20 เมษายน พ.ศ.2563 ทั้งสิ้น 19 เพลง ชนิดของเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่พบ ได้แก่ เพลงฉ่อย ลำตัด ลีเก เพลงอีแซว เพลงรำภาข้าวสาร และเพลงขอทาน

ผลการศึกษาพบว่า 1) องค์ประกอบระบบการสื่อสารแบบพื้นบ้านซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสารนั้น ในสถานการณ์นี้ให้ความสำคัญกับสาร เป็นหลัก โดยพบข้อมูลการป้องกันตนเองจากไวรัสซึ่งพบวิธีวิธีการป้องกัน 6 วิธี ดังนี้ การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือด้วยสบู่ เจลแอลกอฮอล์ และสเปรย์แอลกอฮอล์ การเลี่ยงพื้นที่แออัดและเลี่ยงการพบปะสังสรรค์ การรับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่ การหยุดอยู่บ้าน หรือการทำงานที่บ้านแทนการทำงานนอกบ้าน และการให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาการป่วยหากคิดว่าได้รับเชื้อไวรัส 2) บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านภาคกลางมี 4 บทบาท ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาจากภาครัฐสู่ประชาชน บทบาทหน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียงของผู้เกี่ยวข้อง บทบาทหน้าที่ในการบันทึกภาพทางสังคม และบทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง บทบาทหน้าที่ที่พบมากที่สุด คือบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาจากภาครัฐสู่ประชาชน เนื่องจากต้องการให้ที่ผู้รับสารได้เข้าถึงข้อมูลหลักปฏิบัติต่าง ๆ ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาได้โดยทั่วกัน

คำสำคัญ: สื่อพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน สถานการณ์ไวรัสโคโรนา

Abstract

The objectives of this research article were to: 1) study the communication system components of folk media present in the coronavirus situation, and 2) examine the functions of folk media in the coronavirus situation. The scope of the study was based on the Facebook fanpage of the Central Folk Music Association of Thailand during the period from 20 March to 20 April 2020, with a total of 19 songs. The types of central folk music were Choi, Lamtat, Li-ke, E-saew, Rampha-khawsan, and Beggar songs.

The study revealed that: First, the components of the folk communication system consisted of senders, messages, channels and receiver, whereas “message” was the most important thing in this situation. There were 6 preventive methods for self-defense from viruses: wearing a mask, washing hands with soap, alcohol gel and alcohol spray, avoiding crowded areas and avoiding socializing, eating cooked food, stopping at home or working from home instead of working outside the home, and providing information about the illness if the virus was expected. Second, there were 4 functions of the central regional media: the function of education from the government to the public, the function of voice of the stakeholders, the function of social recording, and the function in entertainment. The most common function of duty was the government-to-public education so that all recipients could access to information on the practice in the coronavirus situation.

Keywords: Folk media, Folk Song, Corona virus situation

บทนำ

ในอดีตสื่อพื้นบ้านเป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในอดีตสืบเนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านของสังคมมีอัตลักษณ์ที่เฉพาะเป็นของตนเองในแต่ละชุมชน ทั้งการร้องเพลงพื้นบ้าน การละเล่น ประเพณี รวมถึงเครื่องแต่งกาย และอื่น ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ดังที่อรพรรณ ลิมต์วี (2562: 116-117) กล่าวว่า “สื่อพื้นบ้าน เป็นทุนทางทางวัฒนธรรมในสังคมที่ใช้สื่อสารกันระหว่างกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะด้านของชุมชนเอง สื่อพื้นบ้านนั้นทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร อารมณ์ความรู้ต่าง ๆ สู่ชุมชนผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อกันมา”

เพลงพื้นบ้านเป็นสื่อประเภทหนึ่งของสื่อพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันผ่านการสืบทอดต่อ ๆ กันมา โดยอาศัยทั้งทักษะในด้านภาษาและความคิดสร้างสรรค์จนเกิดเป็นบทเพลงที่มีความไพเราะสร้างอารมณ์สุนทรีย์ให้แก่ผู้ฟังเรื่อยมา อีกทั้งยังนำเสนอแนวทางการปฏิบัติที่เป็นไปตามสภาพสังคมในขณะนั้น ดังที่ปราณี วงษ์เทศ (2525: 76) กล่าวว่า “ลักษณะเด่นของเพลงพื้นบ้านคือ ความเรียบง่ายและมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ความเรียบง่ายนั้นปรากฏในรูปแบบของภาษา คำร้อง ท่วงทำนอง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดธรรมดาเป็นคำกลอนง่าย ๆ แต่แฝงแง่คิด หรือเป็น คำคมที่ใช้โต้ตอบกันระหว่างชายหญิง”

ในภูมิภาคตอนกลางของประเทศไทยนั้นเป็นอีกแหล่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สำคัญของสังคมไทยที่มีเพลงพื้นบ้านภาคกลางหลากหลายรูปแบบ เช่น เพลงฉ่อย เพลงทรงเครื่อง เพลงเรือ ลำตัด และ

เพลงอีแซว ซึ่งลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้านภาคกลางมีความโดดเด่นและจำได้ง่ายกว่าภูมิภาคอื่น ๆ คือ การใช้ภาษากลาง หรือภาษามาตรฐานในสังคมไทย ทำให้เพลงพื้นบ้านภาคกลางนั้นสามารถเข้าถึงผู้คนได้ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศกว่าเพลงพื้นบ้านภาคอื่น ๆ ที่ใช้ภาษาถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตน ทำให้ข้อมูลที่ถึงแม้จะเป็นข้อมูลเดียวกันก็อาจสื่อสารได้เพียงแค่นคนในชุมชนหรือท้องถิ่นเท่านั้น

ปัจจุบันสื่อพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงช่องทางของการสื่อสารของสื่อพื้นบ้านที่เดิมนั้นอยู่ในจังหวัดหรือชุมชนของตน รับรู้เพียงแค่นในชุมชน แต่ปัจจุบันสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนเป็นอย่างมากในการให้ข้อมูลข่าว การปรับตัวของสื่อพื้นบ้านจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากการสื่อสารแบบมุขปาฐะ หรือลือมวงร้องเพลงร่วมกัน แปรมาเป็นาร้องเพลงหรือร่ายรำผ่านสื่อมวลชนหรือสื่อออนไลน์แทน เพื่อให้การเข้าถึงสาระและความสนุกสนานที่ต้องการจะสื่อมีความรวดเร็วและทันใจมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของอรพรรณ ลิ้มดี (2562: 115-122) ที่สะท้อนให้เห็นการรับรู้และความพึงพอใจของผู้ชมรายการจำอวดหน้าม่าน ผ่านสื่อโทรทัศน์ที่มีการปรับรูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่ปัจจุบัน ผ่านสื่อพื้นบ้านถือว่าการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสนุกสนานและความสุขแก่ผู้ฟังผ่านอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเพลงฉ่อยหรือลำตัดที่สอดแทรกมุกตลกเข้าไปเพิ่มรรถรสในการรับชมให้มากยิ่งขึ้น

เพลงพื้นบ้านนับแต่อดีตมานิยมนำสถานการณ์บ้านเมืองมาใช้เป็นเนื้อหาในการเล่าเรื่องเพื่อให้เกิดความน่าสนใจและทันสมัย ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่าเหตุการณ์โดดเด่นที่เพลงพื้นบ้านภาคกลางนิยมนำมาใช้เล่าเรื่องคือการอิงสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

ไวรัสโคโรนา (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) เป็นกลุ่มของเชื้อไวรัสที่สามารถก่อให้เกิดโรคทางเดินหายใจในคน ไวรัสที่อยู่ในกลุ่มนี้มีหลายสายพันธุ์ ส่วนใหญ่ทำให้เกิดอาการไม่รุนแรง คือ เป็นไข้หวัดธรรมดา ในขณะที่บางสายพันธุ์อาจก่อให้เกิดอาการรุนแรงเป็นปอดอักเสบได้ เช่น โรคติดเชื้อไวรัสทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (เมอร์ส) หรือโรคซาร์ (SARS) ดังที่เคยปรากฏมาแล้ว

ไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือ COVID-19 (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) คือไวรัสในกลุ่มโคโรนาที่เพิ่งมีการค้นพบใหม่ (ยังไม่มีประวัติพบเชื้อมาก่อน) ไวรัสนชนิดนี้พบครั้งแรกที่เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ สาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงปลายปี 2562 เมืองอู่ฮั่นจึงเป็นศูนย์กลางการระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ครั้งแรกในประเทศจีน ต่อมาจึงเกิดการแพร่ระบาดเป็นวงกว้างในมณฑลหูเป่ย์ จนมีมาตรการปิดเมือง หรือ ‘ล็อกดาวน์’ เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของไวรัส แต่มาตรการการควบคุมโรคของประเทศจีนนั้นไม่อาจหยุดการแพร่ระบาดของไวรัสนี้ ท้ายที่สุดก็เกิดการแพร่ระบาดของไวรัสนชนิดนี้ไปยังเกือบทั่วทุกมุมโลก

อาการป่วยที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) คือ มีไข้ร่วมกับอาการทางเดินหายใจ เช่น ไอ จาม มีน้ำมูก และเหนื่อยหอบ ผู้ป่วยมีประวัติเดินทางมาจากเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน หรือเมืองที่มีการประกาศเป็นพื้นที่ระบาด ภายใน 14 วันก่อนเริ่มมีอาการป่วย อาการป่วยข้างต้นนี้ถึงแม้จะดูเหมือนอาการไข้ทั่วไป แต่สามารถนำไปสู่การติดเชื้อของผู้คนอีกจำนวนมาก ที่สำคัญคือ การเสียชีวิตในเวลาต่อมา ไวรัสนชนิดนี้จึงอันตรายมากกว่าไวรัสสายพันธุ์อื่น ๆ ปัจจัยสำคัญของการที่มีผู้ติดเชื้อรวมถึงผู้เสียชีวิตจำนวนมากนี้ คือ ยังไม่มีวิธีการรักษาที่แน่ชัดหรือวัคซีนสำหรับป้องกันโรค ส่งผลกระทบต่อผู้คนไปทั่วโลกจนเกิดเป็นความวิตกกังวลและความกลัวต่อไวรัสนชนิดนี้

ส่วนสถานการณ์ในประเทศไทยนั้นพบผู้ติดเชื้อรายแรกเป็นชาวจีนเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2563 และต่อมาในวันที่ 30 มกราคม 2563 พบผู้ป่วยยืนยันในประเทศไทยเป็นรายแรกที่ไม่ได้มีประวัติเดินทางไปในพื้นที่ระบาด นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของไวรัสที่แพร่มาสู่ประเทศไทย สถานการณ์ในช่วงเริ่มแรกยังอยู่ในช่วงที่สามารถควบคุมได้ แต่ในที่สุดไวรัสชนิดนี้ก็เกิดการแพร่ระบาดเป็นวงกว้างจากกรณีของสนามมวยลุมพินี ในช่วงกลางเดือนมีนาคม 2563 ส่งผลให้มีผู้ติดเชื้อจำนวนมากในหลายพื้นที่ของกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียง ต่อมารัฐบาลไทยได้มีมาตรการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือ พรก.ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักร เพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา

ในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือที่เรียกกันอีกชื่อว่า โควิด-19 นั้น การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับไวรัสชนิดนี้ให้เห็นทั้งผ่านสื่อโทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งข้อมูลว่าด้วยเรื่องที่มาของไวรัสชนิดนี้ อันตรายของไวรัส อาการป่วยที่เกิดขึ้นจากไวรัส รวมไปถึงวิธีการป้องกันตนเองจากไวรัส ซึ่งข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ ที่นำมาเสนอนั้นมีทั้งในรูปแบบอินโฟกราฟิกที่มีการนำเสนอข้อมูลที่เข้าใจง่าย รวดเร็วและชัดเจน หรือบริษัทสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทการ์ตูน เช่น ‘ชายหัวเราะ’ ที่ร่วมกับองค์การอนามัยโลก (WHO) แห่งประเทศไทยได้มีการจัดทำการ์ตูนโควิด-19 เพื่อนำเสนอข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์เกี่ยวกับโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 บนหน้าเพจเฟซบุ๊กของชายหัวเราะเพื่อให้ทุกคนเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

สถานการณ์ของไวรัสโคโรนาส่งผลให้สื่อต่างๆ ใช้รูปแบบที่หลากหลายในการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวของสื่อพื้นบ้านที่ได้ศิลปินทั้งรุ่นเก๋ารุ่นใหม่มาถ่ายทอดและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับไวรัสโคโรนาที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะตนของแต่ละภูมิภาค เช่น ‘การรำอุยฉายโควิด’ ‘ฉ่อยนครรังสิต ร่วมใจ ต้านโควิด 19’ ‘เจน - นุ่น - โบว์ ซูเปอร์สปรตเตอร์ อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ’ เป็นต้น ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นสื่อพื้นบ้านที่พบมากในสื่อสังคมออนไลน์พบว่า เป็นสื่อพื้นบ้านภาคกลาง ที่พบมากที่สุดคือ สื่อพื้นบ้านประเภทเพลง

น่าสนใจว่า สื่อพื้นบ้านประเภทเพลงที่นำเสนอขึ้นมาในสถานการณ์ไวรัสโคโรนานั้นมีบทบาทในการช่วยถ่ายทอดความรู้ สารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับไวรัสชนิดนี้ ให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่าย และเห็นภาพมากขึ้นอย่างไร อีกทั้งการสื่อสารด้วยเพลงนั้นยังสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้ส่งสารให้แก่ผู้รับสารได้รับรู้ถึงความรู้สึกในแต่ละเพลงได้หรือไม่ ผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลสื่อพื้นบ้านภาคกลางประเภทเพลง เพื่อศึกษาว่าองค์ประกอบการสื่อสารลักษณะของสื่อพื้นบ้าน รวมถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่ส่งผลต่อสถานการณ์ไวรัสโคโรนานั้นเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบระบบการสื่อสารที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา
2. เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านในภาคกลางที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา สํารวจและรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ออนไลน์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายและน่าสนใจ ได้แก่ เว็บไซต์เฟซบุ๊ก ดอทคอม (www.facebook.com) ศึกษาเฉพาะข้อมูลในลักษณะของสื่อพื้นบ้านภาคกลางที่มีการเผยแพร่ต่อมายังแฟนเพจ ชื่อ สมาคมเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเทศไทย ที่มีผู้ติดตามถึง 1,140 คน จำนวน 19 เพลง ทั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่เผยแพร่ในระหว่างวันที่ 20 มีนาคมถึง 20 เมษายน พ.ศ. 2563 เท่านั้น เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่มีจำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา-19 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขต

ท้องที่ทั่วราชอาณาจักรและได้ออกข้อกำหนด (ฉบับที่ 1) ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นช่วงที่คนไทยได้ตระหนักและตระหนักถึงอาการที่เกิดขึ้น และจึงเกิดเป็นสื่อพื้นบ้านที่ได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ทบทวนวรรณกรรม

- 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ของคติชน
- 1.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง
- 1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ไวรัสโคโรนาในประเทศไทย

2. รวบรวมข้อมูล

- 2.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 รวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ออนไลน์ดังที่กำหนดไว้ในขอบเขตการวิจัย

3. วิเคราะห์ข้อมูล

- 3.1 เรียบเรียงและจัดระเบียบข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมมา
- 3.2 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. สรุปและอภิปรายผล

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ภูมิหลังเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านประเภทเพลงพื้นบ้านภาคกลาง

เพลงพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่สืบทอดมาจากปากต่อปากกันเรื่อยมาหลายชั่วอายุคน โดยอาศัยการจดจำ ไม่มีต้นกำเนิดที่แน่ชัด ลักษณะเด่นของสื่อพื้นบ้านคือความเรียบง่ายและมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ความเรียบง่ายนั้นปรากฏอยู่ในรูปแบบของภาษา คำกลอน ทำนองร้อง ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดธรรมดา เป็นคำกลอนง่าย ๆ ผ่งคติแง่คิด หรือเป็นคำคมใช้ได้คาร์มกันระหว่างหญิงชาย วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านยังสามารถทำให้ออกให้เกิดรายได้เพื่อเลี้ยงชีพ หรือเพื่อแลกกับการดำรงชีวิต คือ เป็นอาชีพสำรองในเทศกาลที่เกิดขึ้นได้อีกด้วย (ปราณี วงษ์เทศ, 2525: 17) นอกจากนี้แล้วยังใช้เป็นสื่อในการให้ความรู้ การอบรมสั่งสอนคนในสังคม เพลงพื้นบ้านอาจมีความเหมือนหรือความแตกต่างกันไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภาษา ศาสนา และกลุ่มเชื้อชาตินั้น ๆ แต่จุดมุ่งหมายนั้นไปในทิศทางเดียวกัน เพลงพื้นบ้านจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องสะท้อนภาพสังคมของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งเรื่องสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น

ประเภทของเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่พบจากการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น มีดังต่อไปนี้

1. เพลงฉ่อย เป็นเพลงพื้นบ้านภาคกลางเก่าแก่ของไทย แต่เดิมเพลงฉ่อยถือเป็นการละเล่นของหนุ่มสาว ผู้เล่นยืนล้อมวงและผลัดกันร้องโต้ตอบ ตามจังหวะทำนอง ไม่มีเครื่องดนตรีมีแต่การปรบมือประกอบจังหวะ ลักษณะและรูปแบบการเล่นจึงมีความเรียบง่าย ต่อมาเพลงฉ่อยพัฒนาเป็นการแสดงพื้นบ้านหรือมหรสพพื้นบ้าน มีคณะเพลงและศิลปินพื้นบ้าน ที่ยังคงนำเอาเพลงฉ่อยมาใช้ในการแสดงอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เพลงฉ่อยเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศ

2. ลำตัด หมายถึง เพลงพื้นบ้านภาคกลางชนิดหนึ่งที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิง มีเนื้อหาและคำประพันธ์เป็นกลอนหัวเดียวเหมือนเพลงโต้ตอบอื่น ๆ ของไทย ลักษณะเด่นของลำตัดคือ มีทำนองอันหลากหลาย เช่น แขก มอญ ลาว จีน ฯลฯ เนื่องจากนำเพลงชนิดอื่น ๆ มาร้อง แบบ "ตัดเพลง" มา และที่สำคัญต้องมีรำมะนาเป็นเครื่องดนตรีหลักของการแสดง

3. ลิเก เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่แสดงเป็นเรื่องราว มีตัวละครและการดำเนินเรื่องตามเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ มีการใช้ภาษาเพื่อขับร้องเป็นเพลงในท่วงทำนองต่างๆ และการพูดสนทนาโต้ตอบของตัวละครหรือผู้แสดงในเรื่อง บทร้องที่เป็นองค์ประกอบสำคัญและถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของลิเก คือ กลอนรานิกลิง ซึ่งมีท่วงทำนองการขับร้องที่ไพเราะน่าฟัง สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ต่าง ๆ ออกมาด้วยปฏิภาณไหวพริบในการใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงของผู้แสดง ทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจ ลักษณะเด่นประการหนึ่งของบทร้องรานิกลิง คือ การใช้ความเปรียบที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และสะท้อนภาพวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนได้อย่างแจ่มชัด

4. เพลงอีแซว เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านซึ่งเป็นที่ยอมรับเรื่อยมาของประชาชนทั้งในท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี ท้องถิ่นใกล้เคียงและท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศ ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท ทั้งนี้ เพราะผู้แสดงมีการประยุกต์ลักษณะการร้องการเล่นให้มีความทันสมัย และยังรวมตัวกันเป็นคณะเพลงอีแซวที่ยึดเป็นอาชีพอีกหลายคณะ บางคณะยังมีงานแสดงเกือบตลอดทั้งปี

5. เพลงรำภาข้าว เป็นประเพณีเก่าแก่ของจังหวัดปทุมธานี เป็นการเรียไรขอบริจาคข้าวสารและปัจจัยในการทำบุญเพื่อนำไปถวายวัดในหน้าทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ชาวบ้านจะลงเรือลำเดียวกันเพื่อพายเที่ยวเรียไรไปตามบ้านต่าง ๆ โดยในระหว่างการเดินทางและการขอบริจาคมีการร้องเพลงไปด้วยเพื่อเป็นการส่งสัญญาณว่ามีการขอเรียไร และเป็นการตอบแทนเจ้าของบ้านที่ร่วมทำบุญ เมื่อได้ข้าวสารและปัจจัยอื่นพอสมควรแล้วจึงเตรียมนำไปถวายวัดต่อไป

6. เพลงขอทาน เป็นเพลงที่วัฒนธรรมใช้ร้องเล่นหากินมักร้องเป็นนิทานเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยปกติแล้วมักมีเครื่องดนตรีประกอบการร้อง ได้แก่ ฉิ่งและโทน ผู้ร้องจะตระเวนร้องเรื่อยไปไม่ค่อยอยู่เป็นที่ ในอดีตเพลงขอทานจะพบเห็นได้โดยทั่วไป เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายอพยพคนในท้องถิ่นแถบภาคกลางเข้าไปอาศัยอยู่ในจังหวัดสุโขทัยในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตอำเภอสวรรคโลก และได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของภาคกลางเข้าไปใช้ในวิถีชีวิต

2. ภูมิหลังเกี่ยวกับสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

ไวรัสโคโรนา เป็นกลุ่มของเชื้อไวรัสที่สามารถก่อให้เกิดโรคทางเดินหายใจในคน ซึ่งไวรัสที่อยู่ในกลุ่มนี้ มีหลายสายพันธุ์ ส่วนใหญ่ทำให้เกิดอาการไม่รุนแรง คือ เป็นไข้หวัดธรรมดา ในขณะที่บางสายพันธุ์อาจก่อให้เกิดอาการรุนแรงเป็นปอดอักเสบได้ เช่น โรคติดเชื้อไวรัสทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (เมอร์ส) หรือโรคซาร์ (SARS) ซึ่งเคยมีการระบาดในอดีตที่ผ่านมา สถานการณ์ไวรัสโคโรนาในประเทศไทย พบผู้ติดเชื้อในประเทศและเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อจากพื้นที่กรุงเทพฯ เข้าสู่พื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ ต่อมารัฐบาลได้มีมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดโดยการประกาศใช้พระราชกำหนดสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วอาณาจักร จนเกิดผลกระทบเป็นวงกว้างในการทำงานของประชาชนในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกจ้างรายวันที่ได้รับผลกระทบจากการไม่มีความจ้างต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

จากสถานการณ์ไวรัสโคโรนาที่เกิดขึ้นการสื่อสารในด้านข้อมูลข่าวสาร อย่างข้อมูลของผู้ติดเชื้อ ข้อมูลการติดต่อของเชื้อไวรัส วิธีการปฏิบัติตนรวมถึงครอบครัว ตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ของไวรัสที่ยังไม่พบวิธีการรักษาที่แน่ชัด การถ่ายทอดการสื่อสารข้อมูลของสถานการณ์จึงมีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งข้อมูลหลักนั้น

เป็นข้อมูลที่มาจากระทรวงสาธารณสุข จากถ่ายทอดข้อมูลมายังสื่อหลักอย่างสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรายงานข่าวหรือเผยแพร่ข้อมูลการป้องกันมักพบเห็นผ่านสื่อมวลชน ผ่านโทรทัศน์หรือวิทยุต่าง ๆ ทั้งนี้ การทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ได้ทำหน้าที่การเป็นสื่อหลัก กระจายข้อมูลให้แก่ประชาชนบุคคลทั่วไปจำนวนมาก แต่จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นการถ่ายทอดข้อมูลที่ต้องเน้นความรวดเร็วและการย่อยง่ายของข้อมูล รวมถึงการสื่อสารที่เฉพาะเจาะจง หรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนนั้นก็ช่วยสร้างให้ข้อมูลที่เป็นชุดข้อมูลเดียวกันสามารถถ่ายทอดไปยังผู้รับสารเพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างสื่อพื้นบ้านที่ได้นำชุดข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ไวรัสโคโรนามาถ่ายทอดและสร้างสรรค์ตามความถนัดหรือภูมิปัญญาตามแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้คนในพื้นที่ได้เข้าใจและเข้าถึงข้อมูลได้เพิ่มมากขึ้น และได้ช่วยทำหน้าที่ของสื่อเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการขยายกลุ่มผู้รับสารได้เพิ่มมากขึ้นตามความต้องการของสังคมที่ช่วยให้สถานการณ์ไวรัสโคโรนาสามารถควบคุมได้มากยิ่งขึ้น

3. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดประเภทและองค์ประกอบของการสื่อสารในสื่อพื้นบ้าน กล่าวถึงการจัดกลุ่มประเภทของสื่อพื้นบ้านออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1: สื่อพื้นบ้านที่มีรูปแบบของการใช้วัจนภาษา (Verbal form) ซึ่งเน้นใช้ภาษาที่เป็นถ้อยคำเป็นหลัก และประเภทที่ 2: สื่อพื้นบ้านในรูปแบบของการผสมผสานระหว่างการใช้วัจนภาษากับการแสดงการกระทำ (Verbal and behavioral form) โดยที่ประเภทของสื่อพื้นบ้านขึ้นอยู่กับการแสดงของผู้ส่งสาร ส่วนองค์ประกอบของการสื่อสารในสื่อพื้นบ้านประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) สื่อพื้นบ้านเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และสังคม รวมทั้งนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2549)

3.2 แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชน วิลเลียม บาสคอม นักคติชนวิทยาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ในบทความของเขาที่ชื่อว่า " Four Functions of Folklore" เขาได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมไว้ 4 ประการ (สุกัญญา สุฉฉายา, 2548: 318) คือ ประการแรก ชี้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม (Justifying rituals and institution) ประการที่ 2 ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า (Plays in education) ประการที่ 3 รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม (Maintaining conformity) และประการที่ 4 ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล (Form of amusement and to escape in fantasy from repressions imposed up on him by society) อย่างไรก็ตาม จากบทบาททั้ง 4 ประการนี้ บาสคอมสรุปไว้ในตอนท้ายว่า เราสามารถแยกบทบาทย่อยลงได้อีก หรือรวมเป็นเพียงบทบาทเดียว คือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (Maintain the stability of culture) (สุกัญญา สุฉฉายา, 2548: 4)

ผลการวิจัย

1. รูปแบบและองค์ประกอบของการสื่อสารในสื่อพื้นบ้านภาคกลางภายใต้สถานการณ์ไวรัสโคโรนา

จากการสำรวจและเก็บข้อมูลสื่อพื้นบ้านภาคกลางที่มีการเผยแพร่เกี่ยวกับสถานการณ์ไวรัสโคโรนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ใช้เกณฑ์การร้อง ทำนอง และการขึ้นต้นลงท้ายเพลงในการแบ่งลักษณะของเพลงพื้นบ้านกลาง พบสื่อพื้นบ้านภาคกลาง 19 เพลง เรียงลำดับจากลักษณะของเพลงพื้นบ้านที่พบมากที่สุด ได้แก่ เพลงฉ่อย จำนวน 5 เพลง ลำดับต่อมา ได้แก่ ลำตัด จำนวน 4 เพลง ลิเก ลำดับต่อมา ได้แก่ ลำตัด เพลงอีแซว และ เพลงรำภาข้าว จำนวนอย่างละ 3 เพลง และพบน้อยที่สุด ได้แก่ เพลงขอทาน จำนวน 1 เพลง รายชื่อเพลงและผู้ขับร้องแบ่งโดยประเภทของเพลงพื้นบ้าน มีดังต่อไปนี้

ประเภทของเพลงพื้นบ้าน	ชื่อเพลง	ผู้ขับร้อง
เพลงฉ่อย	รวมใจไทยต้านภัย โควิด-19	ยุคล เพียรเสมอ
	เพลงฉ่อยร่วมใจต้านภัยโควิด-19	ธารณะ บุญเลิศ
	เพลงฉ่อยต่อต้านโรคโควิด	ทองใบ จินดา
	-	พิสุจน์ ใจเที่ยงกุล
	เพลงฉ่อยนครรังสิต ร่วมใจ ต้านโควิด19 (Covid-19)	คณะนักเรียนจากโรงเรียนมัธยมนครรังสิต
ลำตัด	ใจเย็นๆ โควิด	นางศรีนวล ขำอาจ
	Covid 19 จะหมดไปขอให้ใส่ใจกันร่วมมือ	รุ่งลิขิต ไทรนิ่มนวล
	-	นิรามัย นิมา
	ลำตัดเพชรบุรี ร่วมใจต้านภัย COVID - 19	นายกุมภารักษ์ น้อยคำ นายอนุพงศ์ สิ้นเขียว
ลิเก	กลอนโค-วิด 19	สิงห์ แสงวงษ์
	กลอนลิเกไล่โควิด	แม่สมศักดิ์
	ขอส่งกำลังใจมอบให้ทุก ๆ ท่านนะครับ #รัฐบาลเซฟลิเก	ไธต มิตรชัย วิไลวงษ์
เพลงอีแซว	รณรงค์ป้องกันไวรัส โควิด 19	แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์
	สงกรานต์ปลอดภัยห่างไกลโควิด 19	แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์
	ร่วมกันห่วงใย ใส่ใจสังคมด้วยพลังเครือข่ายวัฒนธรรม	-
เพลงรำภาข้าว	ลำพาท้าวสาร เพลงพื้นบ้าน จังหวัดปทุมธานี ประกาศปิดสถานที่ 22 มี.ค. – 12 เม.ย. 63	ดิฐดา นุชบุษบา
	ลำพาท้าวสาร ส่งใจ...สู้ภัยโควิด-19	คณะปทุมธานีบ้านฉัน
	ลำพาท้าวสาร ป้องกันภัยโควิด-19 (COVID19)	ดิฐดา นุชบุษบา
เพลงขอทาน	เพลงขอทานต้านโควิด	โย่ง เขียวยิ้ม

สื่อพื้นบ้านภาคกลางภายใต้สถานการณ์ไวรัสโคโรนา นับว่าเป็นสื่อพื้นบ้านชนิดหนึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบของการสื่อสารตามระบบของการสื่อสารแบบพื้นบ้านของกาญจนา แก้วเทพ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ตัวสื่อ (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) และผลหรือประสิทธิภาพของสารที่ส่งผลต่อผู้รับสาร (Effect) โดยมีปัจจัยหรือบริบทอื่น ๆ ร่วมด้วย สามารถอธิบายตามองค์ประกอบได้ดังนี้

ผู้ส่งสาร (Sender) ในที่นี้หมายถึง ศิลปินหรือกลุ่มศิลปินพื้นบ้าน ซึ่งพบว่ามีความหลากหลายทางด้านอาชีพและอายุ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน เช่น ศิลปินลิเกอย่าง สิงห์ แสงวงษ์ เป็นนักแสดงลิเกเก่า เจ้าของคณะ ยอดรักเพ็ญรุ่ง ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2508 มี

การจัดการแสดงอยู่ในปัจจุบัน มีผู้ติดตามในหน้าเพจเฟซบุ๊กของคณะลิเกกว่า 8,086 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2563) หรือพิเศษฐ์ เอี่ยมขาวนา รู้จักกันในชื่อ โย่ง เชิญยิ้ม ศิลปินนักแสดงตลกที่มีชื่อเสียงโด่งดังในไทยทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างการร้อง “เพลงฉ่อย” ในรายการ จำอวดหน้าม่าน ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยโย่งจัดร่วมกับนักแสดงตลกอีกสองท่าน ได้แก่ พวง เชิญยิ้ม และรงค์ เชิญยิ้ม รายการนี้ถ่ายทอดเรื่องราว แง่คิด และสถานการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ ผ่านจังหวะและทำนองที่มีความสนุกสนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาที่ฟังเข้าใจได้ง่ายและกระชับ ทำให้เพลงฉ่อยเป็นที่รู้จักในหมู่นักวัยหนุ่มสาวที่เดิมไม่ให้ความสนใจหรือห่างหายไปจากวัฒนธรรมพื้นบ้าน นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านบางสื่อยังได้รับรางวัลด้านศิลปะพื้นบ้านระดับประเทศได้แก่ ผลงานของนางเกสิยว เสรีจกิจ หรือแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน -อีแซว) ประจำปี พ.ศ.2539 และนางศรีนวล ข้าอาจ หรือแม่ศรีนวล ข้าอาจ ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ศิลปะพื้นบ้าน-ลำตัด) ประจำปี พ.ศ.2562 นอกจากนี้ยังมีศิลปินรุ่นใหม่อีกหลายคนที่ได้รับร่วมสร้างสรรค์สื่อพื้นบ้านในสถานการณ์ครั้งนี้ด้วยเช่นกัน หลายคนได้ร่วมถ่ายทอดเรื่องราวของสถานการณ์ไวรัสโคโรนาผ่านวัฒนธรรมพื้นบ้าน

กลุ่มตัวอย่างของผู้ส่งสารที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่มของผู้ส่งสารที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญและความน่าไว้วางใจของผู้ส่งสารที่ส่งผลให้สาร (Message) นั้นมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น รวมถึงการที่ผู้ส่งสารเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับในสังคมจะยิ่งสนับสนุนสารให้เกิดความน่าไว้วางใจมากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากสารที่ได้รับการสนับสนุนผ่านองค์กรระดับจังหวัด เช่น ผลงานจากเพจเฟซบุ๊ก ปทุมธานีบ้านฉัน ที่ได้รับการสนับสนุนในการสร้างสื่อรณรงค์จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี หรือกลุ่มนักเรียนโรงเรียนมัธยมนครรังสิต ที่ได้รับความร่วมมือจากเทศบาลนครรังสิต จังหวัดปทุมธานี ทั้งนี้ผู้ส่งสารทั้งหมดนั้นล้วนมีเจตจำนงและเป้าหมายเพื่อผลิตสื่อบ้าน กล่าวคือ ผู้ส่งสารมีความตั้งใจที่จะส่งต่อและสร้างขวัญกำลังใจถึงคนในสังคมและการถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติตนในหลากหลายวิธีให้แก่ผู้รับสาร โดยมีเป้าหมาย คือ การให้คนในสังคมผ่านพื้นสถานการณ์ไวรัสโคโรนาไปได้ด้วยดี

ในส่วนของ สาร (Message) หมายถึง คำร้องหรือเนื้อเพลง ผู้วิจัยแยกประเด็นออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ภาษาที่ใช้ของผู้ส่งสาร และเนื้อหาที่อยู่ในสาร

ประเด็นที่ 1 ภาษาที่ใช้ของผู้ส่งสารผ่านสื่อ โดยปกติแล้วภาษาไทยกลาง ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในภูมิภาคภาคกลางโดยเฉพาะในเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร นับว่าเป็นภาษาราชการและเป็นภาษาประจำชาติของประเทศไทย ซึ่งมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยหากพูดโดยสำเนียงภาษาถิ่นภาคกลาง ทำให้การสื่อสารทางด้านสำเนียงและภาษาไม่มีผลต่อผู้รับสารมากนัก สามารถฟังและรับสารที่ถ่ายทอดผ่านคำร้องหรือเนื้อเพลงได้อย่างเข้าใจ อีกทั้งยังสามารถส่งไปยังผู้รับสารในภูมิภาคอื่น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน จากการที่ผู้รับสารในภูมิภาคอื่นมีการใช้ภาษาไทยกลาง เช่นเดียวกับผู้รับสารในภาคกลาง ผู้ส่งสารเน้นภาษาที่ต้องการให้ผู้รับสารได้เข้าใจ โดยที่ไม่ต้องตีความหรือจับใจความของสาร สืบเนื่องจากสถานการณ์ไวรัสโคโรนาเป็นสภาวะเร่งด่วนในระดับประเทศที่ได้รับผลกระทบในทั่วทุกภูมิภาค การกระจายข้อมูลข่าวสารจึงเน้นที่ความรวดเร็ว เข้าถึงได้ง่าย และถูกต้องตามหลักปฏิบัติการป้องกันขององค์การอนามัยโลก เพื่อควบคุมสถานการณ์ของไวรัสให้ไม่มีการแพร่ระบาดหนักหรือส่งผลกระทบต่อประชากรมากแต่ยังสามารถควบคุมได้ จากการเก็บข้อมูลคำร้องหรือเนื้อเพลง จำนวน 19 เพลงพบว่า ภาษาที่ใช้ร้องนั้นเป็นในลักษณะของภาษาถิ่น โดยขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารเป็นหลัก แต่ทั้งนี้ยังอยู่ในขอบเขตของภาษาถิ่นกลางที่สำเนียงแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของผู้ส่งสาร เช่น สำเนียงสุพรรณบุรี สำเนียงเพชรบุรี สำเนียงปทุมธานี เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 เนื้อหาที่อยู่ในสาร จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเนื้อเพลง พบว่า เนื้อหาในแต่ละเพลง ประกอบด้วย ข้อมูลการป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรนา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข (2563) ที่มีการแพร่หลักปฏิบัติและการป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรนา โดยเนื้อหาของเพลง สามารถจัดกลุ่มของเนื้อหาได้ 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับเชื้อไวรัสโคโรนา กลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากไวรัสโคโรนา กลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับคำแนะนำในการป้องกันตนเอง กลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับการส่งต่อกำลังใจ และกลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับการขอความร่วมมือและการสร้างความเชื่อมั่น อธิบายได้ดังนี้

1. อาการของการติดเชื้อไวรัสโคโรนา เช่น อาการไข้ ไอ จาม หายใจไม่สะดวก เป็นต้น ส่วนความสามารถในการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส มีที่มาจากสารคัดหลั่ง ได้แก่ น้ำมูก น้ำลาย รวมไปถึงระยะฟักตัวของเชื้อไวรัสที่หากได้รับเชื้อแล้ว จะมีระยะ 7-14 วันก่อนเริ่มมีอาการป่วย พบข้อมูลในลักษณะข้างต้นนี้จำนวน 6 เพลง ได้แก่ “เพลงน้อย รวมใจไทยต้านภัย โควิด-19” “เพลงขอทานต้านโควิด” “กลอนโค-วิด 19” “เพลงน้อยรวมใจต้านภัยโควิด-19” “ถ้าพาข่าวสาร ส่งใจ...สู้ภัยโควิด-19” และอีกหนึ่งบทเพลงที่ปรากฏชื่อเพลง แต่งโดย พิสูจน์ใจเที่ยงกุล ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...โควิดร้ายร้ายเข้ามากรายกล้า	ให้ชีวิตล้มคะมำกว่าเสียหาย
เป็นไวรัสตัวร้ายที่มีกายน้อยนิด	แต่มันมีอิทธิฤทธิ์วามากมาย
มันเข่นฆ่าชีวิตของผู้ที่ติดเชื้อ	ชาวชนล้นเหลือพากันล้มตาย
และไอที่อยู่ยังต้องกัระวังเชื้อ	จะแพร่สู่นื้อเยื่อเข้ามาในกาย
ติดต่อกันผ่านสารคัดหลั่ง	และที่ต้องระวังคือทางน้ำลาย
7-14 วันมันจะฟักตัว	จะเจ็บคอปวดหัวตัวไม่สบาย
ถ้ามีอาการไอหายใจไม่สะดวก	จงเร่งบอกพรรคพวกอย่ามาใกล้กาย...”

(19 มีนาคม 2563)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นคำร้องจากบทเพลง “เพลงน้อย รวมใจไทยต้านภัย โควิด-19” แต่งเนื้อและขับร้องโดย คุณหลวงเอื้อนเอ่ย หรือ ยุคล เพียรเสมอ พบว่ามีกระบุข้อมูลเกี่ยวกับไวรัสโคโรนาทั้งอาการ การเจ็บป่วย อาการไอ หายใจไม่สะดวก ที่มาของการติดเชื้อผ่านสารคัดหลั่งจาก น้ำลาย และระยะการฟักตัวของเชื้อ ที่มีระยะ 7-14 วัน

2. ผลกระทบจากไวรัสโคโรนา เป็นผลกระทบที่เกิดกับผู้ส่งสารกับผลกระทบในภาพรวมระดับประเทศหรือระดับนานาชาติ จากข้อมูลพบว่าผู้ส่งสารบางคนได้กล่าวถึงการได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ไวรัสโคโรนาในระดับบุคคลของตัวผู้ส่งสารเอง ได้แก่ การถูกบอกเลิกงานจ้าง การวิตกกังวล พบข้อมูลในลักษณะข้างต้นนี้พบจำนวน 3 เพลง ได้แก่ “กลอนโค-วิด 19” “เพลงน้อยรวมใจต้านภัยโควิด-19” และ “ขอส่งกำลังใจมอบให้ทุก ๆ ท่านนะครับ #รัฐบาลเซพลิเก” ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...เลิกท่วย่านกราบกรานผู้ใหญ่	เรามีได้หมายหมิ่นเหม่
อย่าเพิ่งปิดกั้นสงสารลิเก	งตงานถูกเทถอดทิ้ง
ฝากเสียงขับขาน	วอนท่านแก้ไข
ขอบคุณจากใจจริง ๆ...”	

(17 เมษายน 2563)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นคำร้องจากบทเพลง “ขอส่งกำลังใจมอบให้ทุก ๆ ท่านนะครับ #รัฐบาลเซพลิเก” แต่งเนื้อและขับร้องโดย โอ๊ต มิตรชัย วิไลวงษ์ ซึ่งมีอาชีพเป็นศิลปินลิเก ผู้ส่งสารเล่าถึงผลกระทบในสาขาอาชีพของตน คือ การแสดงลิเก ที่มีการเลิกจ้างงานซึ่งเป็นผลพวงจากการประกาศใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน 2563

ในข้อ 2 เรื่อง การปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค ให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดออกคำสั่งโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 35(1) ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ การปิดสถานที่แสดงมหรสพ ทำให้ผู้ส่งสารซึ่งมีอาชีพเป็นศิลปินลิเก ได้รับผลกระทบโดยตรง อีกทั้งผู้ส่งสารยังได้เสนอแนะต่อผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบช่วยแก้ไขผลกระทบดังกล่าว

ในส่วนของผลกระทบในภาพรวมระดับประเทศและระดับนานาชาติ พบว่า มีการกล่าวถึงสถานการณ์ของยอดผู้ป่วยและยอดผู้เสียชีวิตที่มียอดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายๆ ประเทศ จากเนื้อเพลง “กลอนลิเกไล่โควิด” ที่ร้องไว้ว่า “...ทั้งประเทศจีนหรือเมืองญี่ปุ่น ก็สิ้นสูญถึงอิตาลี แล้วก็ถล่มถึงเกาหลี เยอรมันนั้นยังมีเชื้อใหม่...” เป็นกล่าวถึงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสในได้สร้างผลกระทบเป็นวงกว้างไปในหลายๆ ประเทศทั่วโลก อีกทั้งผลกระทบในด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ทรุดลงดังเช่นในเนื้อเพลง “ลำพาศิวสาร ส่งใจ...สู้ภัยโควิด-19” ที่ร้องไว้ว่า “...เชื้อไวรัสโควิด ฝ่าวิกฤตกันถ้วนหน้า เศรษฐกิจติดชะงัก เพราะเรานั้นรักตัวกลัวตาย กระทบในทุกระดับ กระเทือนย่อยยับนำใจหาย...” ซึ่งนับได้ว่า ผลกระทบจากสถานการณ์ไวรัสโคโรนากระทบในทุกรัฐบาลทั่วโลก ทั้งในระดับบุคคลและระดับนานาชาติ

3. คำแนะนำในการป้องกันตนเอง จากข้อมูล พบว่า ในเนื้อเพลงปรากฏตามคำแนะนำของกรมควบคุมโรคไว้จำนวน 3 วิธี ได้แก่ การป้องกันตนเองหากมีอาการป่วย การล้างมือ และการสวมใส่หน้ากากอนามัย ซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคำแนะนำในการป้องกันตนเอง จากการเก็บข้อมูลพบว่า คำร้องหรือเนื้อเพลงในลักษณะข้างต้นนี้พบมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารนั้นต้องการให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลในการปฏิบัติตนสำหรับการป้องกันตนเองในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา พบข้อมูลในลักษณะข้างต้นนี้ จำนวน 16 เพลง ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...ระวังความปลอดภัยในช่องปาก อย่าเพิ่งไปแปร่งฟันมาก นี่ก็ไม่เข้าใจ

โอความปลอดภัยในช่องปาก

ควรสวมหน้ากากอนามัย

ล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์

อยู่บ้านเกิดหนองอู่ววมใจ

เทศบาลนครรังสิต

ร่วมฝ่าวิกฤติโควิดร้าย...”

(12 เมษายน 2563)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นคำร้องจากบทเพลง “เพลงฉ่อยนครรังสิต ร่วมใจ ต้านโควิด 19 (Covid-19)” รังสรรค์ผลงานโดยกลุ่มนักเรียนจากโรงเรียนมัธยมนครรังสิต จากเนื้อเพลงข้างต้นพบว่า มีคำแนะนำในการปฏิบัติสำหรับการป้องกันตนเองจากไวรัสทั้งการสวมหน้ากากอนามัย และการล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ รวมไปถึงการอยู่บ้าน เพื่อลดการพบปะกับผู้คนภายนอกซึ่งสามารถช่วยลดการแพร่กระจายของเชื้อไวรัสได้ด้วยเช่นกัน

4. การส่งต่อกำลังใจจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร สถานการณ์ของไวรัสที่เกิดขึ้นนั้นได้สร้างผลกระทบเป็นวงกว้าง รวมสถานการณ์ความวิตกกังวลของประชาชนทั่วไปทั้งจากการถูกเลิกจ้างงาน การถูกให้ลดเงินเดือนหรือถูกลดรายได้ และอื่น ๆ ทั้งนี้ผู้ส่งสารต้องการส่งต่อกำลังใจ และให้กำลังใจคนในสังคมไทยด้วยกัน รวมไปถึงการส่งต่อกำลังใจให้แก่บุคลากรทางแพทย์และผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่าง ๆ ที่ต้องทำงานที่ต้องพบกับความเสี่ยงจากการได้รับเชื้อไวรัสโคโรนา จากข้อมูลพบว่ามีลักษณะข้างต้นนี้ จำนวน 11 เพลง ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...รักษาจิตใจให้แกร่งจะมีแรงสู้ฤทธิ์

วอนรัฐบาลหามาตรการเด็ดขาด

ขอเป็นกำลังใจให้คนไทยทุกคน

เจ้าวายร้ายโรคโควิดเดี๋ยวก็จะไต่ควาย

ให้โควิดนั้นมันขาดทำให้มันหยุดขยาย

จงตั้งสติเตือนตนอย่าตะหนกตกใจ

ขอคุณพระรักษาให้เทวดาคุ้มครอง

ให้พ่อแม่พี่น้องทุกท่านตลอดพลอดภัย...”
(20 มีนาคม 2563)

“...ทำยนี้ขอส่งกำลังใจ
บุคลากรทุกภาคส่วน

รวมพลังให้คุณหมอและพยาบาล
ที่ล้วนช่วยกันทำงาน...”
(21 มีนาคม 2563)

จากตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างแรกเป็นคำร้องจากบทเพลงในตัวอย่างที่ 4 เพลง “รณรงค์ป้องกันไวรัสโควิด 19” ขับร้องโดย แม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงพื้นบ้าน-อีสาน) ตัวอย่างที่สองเป็นคำร้องจากบทเพลง “ลำพาศิวสาร สู้ภัยโควิด-19” ขับร้องโดย ดิฐดา นุชบุษบา พบว่าได้มีการกล่าวให้กำลังใจทั้งคนไทยด้วยกัน และบุคลากรการแพทย์ พยาบาล รวมถึงภาคส่วนอื่น ๆ ผ่านการขับร้อง

5. การขอความร่วมมือและการสร้างความเชื่อมั่น โดยการขอความร่วมมือนั้นเป็นการขอความร่วมมือในการปฏิบัติตนตามการป้องกันตนเองตามข้อมูลส่วนที่ 3 พบคำว่า ‘ร่วม’ ในเนื้อเพลงเกือบทุกเพลงมีทั้ง ‘ร่วมด้วยช่วยกัน’ ‘ร่วมกัน’ ‘ร่วมใจ’ ‘ร่วมมือ’ และอื่น ๆ อีกทั้งยังเน้นถึงความสามัคคีร่วมกันของผู้รับสาร ซึ่งเป็นย้ำถึงการปฏิบัติตนที่ถึงแม้จะป้องกันเพียงตนเอง แต่การป้องกันตนเองของแต่ละคนสามารถช่วยส่วนรวมได้ เช่นเดียวกันการสร้าง ความเชื่อมั่นผ่านคำร้อง ซึ่งผู้ส่งสารต้องการสื่อว่าวิกฤติที่คนในสังคมได้รับผลกระทบร่วมกันนั้นจะสามารถผ่านไปด้วยความปลอดภัยและผ่านไปได้อย่างดี จุดร่วมของเนื้อหาสำหรับการขอความร่วมมือและการสร้างความเชื่อจะปรากฏในบทส่งท้ายของเพลง เพื่อเป็นการย้ำให้แกผู้รับสารได้เกิดความตระหนักต่อการป้องกันตนเองและสภาวะวิกฤติจะผ่านไปได้ ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...ให้ความร่วมมือไม่คอยตั้งคือ ต้องร่วมมือร่วมไม้

ไม่มองเป็นเรื่องเล่น หมั่นตรวจเช็คร่างกาย
เคร่งครัดเข้าไว้ ต้องห่างไกลโรค
โควิด-19 ต้องจากเราไปไม่ช้า
วันแหละหนาแหงนมองท้องฟ้าแล้วดูสดใส
อดทนอีกนิด เราต้องพิชิตเจ้าโควิดให้ได้
ต้องร่วมใจกันฝ่าภัยอันตราย
เข้มแข็งเข้าไว้ใช้หัวใจเยียว...”

(21 มีนาคม 2563)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นคำร้องแต่งโดย นิรามัย นิมา หนึ่งในสมาชิกคณะลำตัด หวังเต๊ะ แม่ศรีนิวล กล่าวถึงการขอความร่วมมืออย่างจริงจัง และเคร่งครัด รวมถึงการบอกถึงสถานการณ์ไวรัสโคโรนาว่าจะผ่านไปได้ในไม่ช้านี้เพียงร่วมมือร่วมใจในการป้องกันตนเองและอดทนเข้าไว้

ในส่วนของ สื่อ (Channel) ในที่นี้พบว่า เป็นช่องทางบนโลกออนไลน์ สื่อพื้นบ้านที่พบบนโซเชี่ยลช่องทางผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊กดอทคอม (www.facebook.com) และเว็บไซต์ยูทูบดอทคอม (www.youtube.com) ผ่านบัญชีส่วนบุคคลหรือบัญชีของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มีการสนับสนุนในการสร้างสื่อขึ้น ทั้งนี้ ข้อมูลที่มีการเผยแพร่ที่มีการตั้งค่าในรูปแบบของสาธารณะ เพื่อให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ทันที อีกทั้งยังมีสื่อกลางในการกระจายสื่อพื้นบ้านอย่างเพจเฟซบุ๊ก ชื่อ สมาคมเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเทศไทย ที่สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเพลงพื้นบ้าน ส่งผลให้เข้าถึงผู้รับสารเข้าถึงสื่อพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น

องค์ประกอบสุดท้าย ได้แก่ ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง ประชาชนคนทั่วไปในสังคมไทย โดยที่กลุ่มคนเหล่านี้เข้าใจในภาษาไทยเพื่อรับสารได้อย่างเข้าใจร่วมกัน ทั้งนี้กลุ่มผู้รับสารอาจไม่ใช่เฉพาะคนไทย แต่อาจเป็นคนชาติใดก็ได้ที่เข้าใจในภาษาไทยด้วยเช่นกัน และในสื่อพื้นบ้านบางเพลงพบว่า มีการระบุพื้นที่ของกลุ่มชุมชน ทำให้การตีกรอบของตัวตนกลุ่มชุมชนหรือบุคคลได้ตระหนักถึงความใกล้ชิดตัวของไวรัสโคโรนาและร่วมกันป้องกันชุมชนของตนให้ผ่านพ้นจากวิกฤติในครั้งนี้ ตัวอย่างของเนื้อเพลงที่พบ ดังนี้

“...เจ้าคุณแม่ลาระลอกเอ๋ย	ลาหอมดอกดอกเอ๋ยจำปี
โควิดพิษร้าย ทำลายชีวี	มาร่วมป้องกันการสกิด
เชื้อไวรัสมีให้ลุกลาม	ขอเพียงมีวินัย
พร้อมใจปรับพฤติกรรม	หลบเลี่ยงที่เสี่ยงไวรัส
พื้นที่แออัดผู้คนมากมาย	พกเจลสเปรย์แอลกอฮอล์
ใส่หน้ากากอนามัย	ล้างมือก่อนหลังเสร็จกิจ
ทำเป็นนิจครบ ๗ ขั้นตอน	อาหารปรุงสุกใหม่
แยกกันใช้งานช้อน	ร่วมกันพิชิตโควิด-19
รวมพลังพวกเรา	ชาวปทุมธานี
ปราบปรามโรคร้าย	ผ่านพ้นไปด้วยดี...”

(19 มีนาคม 2563)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นคำร้องจากบทเพลง “ลำพาช้าวสาร ป้องกันภัยโควิด-19 COVID19” ขับร้องโดย คณะปทุมธานีบ้านฉัน กล่าวถึงหลักการป้องกันตนเองจากไวรัสทั้งการสวมใส่หน้ากากอนามัย การรับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่ เลี่ยงการเดินทางไปในพื้นที่แออัด การใช้เจลหรือสเปรย์แอลกอฮอล์เพื่อล้างมือ ทั้งนี้ในส่วนสุดท้ายของบทเพลงได้กล่าวถึงจังหวัดปทุมธานี หนึ่งในจังหวัดทางภาคกลาง เป็นการเน้นให้ประชาชนหรือคนในพื้นที่ให้ร่วมมือกันเพื่อที่จะผ่านสถานการณ์โควิดไปได้ด้วยดี

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารผ่านสื่อพื้นบ้านภาคกลางจำนวน 19 สื่อ โดยใช้แนวคิดองค์ประกอบการสื่อสารแบบพื้นบ้านตามแนวทางของ กาญจนา แก้วเทพ แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบ การสื่อสารทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ตัวสื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) สื่อสารถึงความต้องการให้ประชาชนทั่วไปมีสุขภาพแข็งแรงและรอดพ้นปลอดภัยจากสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

2. บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา

เมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาตามกรอบแนวคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนของวิลเลียม บาสคอม มีความสอดคล้องกับข้อมูล สามารถจัดแบ่งกลุ่มบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านตามแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนออกเป็น 4 หน้าที่ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ให้การศึกษา บทบาทหน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียง บทบาทหน้าที่ด้านการบันทึกภาพทางสังคม และบทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง

2.1 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาถึงวิธีป้องกันการตนเองจากเชื้อไวรัส เนื้อเพลงที่ปรากฏอย่างเด่นชัดอย่างหนึ่ง คือ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในสังคมที่อยู่ในสภาวะที่ต้องเคร่งครัดในการปฏิบัติตนในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาดังนี้

1) การสวมหน้ากากอนามัย

- 2) การล้างมือด้วยสบู่ เจลแอลกอฮอล์ และสเปรย์แอลกอฮอล์
- 3) การเลี่ยงพื้นที่แออัดและเลี่ยงการพบปะสังสรรค์
- 4) การรับประทานอาหารที่ปรุงสุกใหม่
- 5) การหยุดอยู่บ้าน หรือการทำงานที่บ้านแทนการทำงานนอกบ้าน (Work from Home)
- 6) การให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาการป่วยหากคิดว่าได้รับเชื้อไวรัส

ตัวอย่างบทเพลงที่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการสวมหน้ากากอนามัยที่พบในบทเพลง “ลำตัดเพชรบุรี ร่วมใจต้านภัย Covid - 19” จัดทำโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี เป็นข้อมูลที่มีส่วนสำคัญในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันตนเองและผู้อื่นจากการติดเชื้อไวรัส ดังนี้

“...โควิดติดง่าย	แต่ป้องกันได้ ต้องทำใจเย็นๆ
ใส่แมสล้างมือ	ให้สะอาดสะอาด
งดออกจากบ้าน	ถ้าไม่จำเป็น
ขอวันทหาญาติมิตร	โรคโควิดกำลังมา
แพทย์ร่วมใจกันรักษา	ช่วยเยียวยาอย่างยากเย็น
เราก็คือส่วนหนึ่ง	อย่างหวังพึ่งแต่เพียงหมอ
ช่วยกันลดการติดต่อ	อย่าให้หมอต้องลำเค็ญ
ไปไหนใส่หน้ากาก	ปราศจากการแพร่เชื้อ...”

(4 เมษายน 2563)

บทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้ถึงวิธีการป้องกันการติดเชื้อไวรัสที่เด่นชัดและพบมากที่สุด คือ การสวมหน้ากากอนามัย และการล้างมือด้วยวิธีต่าง ๆ เป็นหลักปฏิบัติในระดับบุคคลทั่วไป เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงของการติดเชื้อไวรัสระหว่างคนสู่คน

2.2 บทบาทหน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียง บทบาทหน้าที่นี้เป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญของสื่อพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ผู้ส่งสารในแต่ละสื่อพื้นบ้านที่พบนั้นเป็นเสมือนตัวแทนในการเล่าถึงสถานการณ์ที่ทุกคนล้วนเผชิญอยู่ หรือการเป็นปากเป็นเสียงแทนสื่อหลักอย่างสื่อมวลชน ที่เป็นตัวกลางหลักในการกระจายข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ส่งสารอย่างศิลปินพื้นบ้านได้เข้ามาทำหน้าที่ช่วยกระจายข่าวสารและประชาสัมพันธ์ อีกทั้งทำให้ข้อมูลต่างๆ เผยแพร่ไปยังพื้นที่ต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น ผ่านเพลงพื้นบ้านที่มีจังหวะการขับร้องที่สนุกสนานชวนฟัง การทำหน้าที่การเป็นกระบอกเสียงของศิลปินพื้นบ้านนั้นยังมีบทบาทในการขอความช่วยเหลือจากคนในกลุ่มสาขาอาชีพเดียวกันที่ประสบกับปัญหาหรือได้รับผลกระทบต่ออาชีพการงานในครั้งนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากบทเพลง “ขอส่งกำลังใจมอบให้ทุกๆ ท่านนะครับ #รัฐบาลเซฟลิเก” แต่งเนื้อและขับร้องโดย ไอ้ต มิตรชัย วิไลวงษ์ มีการเรียกร้องและขอความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาในสาขาอาชีพลิเก ที่ไม่สามารถแสดงของตนเองได้ เนื่องจากผลกระทบของการประกาศใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน

2.3 บทบาทหน้าที่ด้านการบันทึกภาพทางสังคม ภาพสังคมที่ปรากฏผ่านสื่อพื้นบ้านนั้นเป็นเรื่องราวการบอกเล่าเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคม โดยพบประเด็นเรื่องราวดังนี้

- 1) การเจ็บป่วยและล้มตายของผู้คนจำนวนมากทั้งในและนอกประเทศ
- 2) ความเดือดร้อนที่เกิดจากการถูกเลิกจ้างงาน
- 3) สภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลง

ตัวอย่างบทเพลงบางส่วนที่ปรากฏการบอกเล่าถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจเช่นบทเพลง “เพลงฉ่อยร่วมใจต้านภัยโควิด-19” ขับร้องโดย ธารณะ บุญเลิศ ที่กล่าวถึงสภาวะเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับโควิด

ว่าส่งผลกระทบต่อทั้งด้านอาชีพการงาน ทั้งสภาวะจิตใจในตัวบุคคล รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อร่างกายหากได้รับเชื้อไวรัสชนิดนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...เมื่อกล่าวถึงโควิดจิตฉันก็ตก	เหมือนอย่างตกรกแสนยากไร้
เศรษฐกิจก็พังจะต้องสะดุ้งสยองก็หมด	ชีวิตเริ่มรันทดหนองชาวไทย
เริ่มเข้าสู่ร่างกายก็กระสายกระสับ	ทำลายปอดย่อยยับเสียยกใหญ่
คนก็กลัวหวัดกันไปหมดทุกถิ่น	ไม่กล้าทำมาหากินก็เพราะว่ากลัวตาย...”

จากข้อมูลผู้ส่งสารส่วนใหญ่เป็นศิลปินพื้นบ้าน โดยปกติแล้วอาชีพของศิลปินพื้นบ้านนั้น มักจะเป็นการแสดงมหรสพตามวัดวาอารามหรือตามงานเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ เห็นได้ว่า หลังมีการประกาศใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินส่งผลให้การแสดงต้องถูกงดทั้งสิ้น จึงปรากฏการนำเสนอเรื่องราวผลกระทบส่วนบุคคลในบางบทเพลงด้วย

2.4 บทบาทหน้าที่ด้านความบันเทิง สื่อพื้นบ้านที่ปลี่ยนเป็นเพลงพื้นบ้าน แต่สื่อพื้นบ้านที่พบมีความแตกต่างกันคือ การแสดงที่มีการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านประกอบการแสดงกับการแสดงที่มีแต่การขับร้องโดยไม่มีเครื่องดนตรีใด ๆ ประกอบ อย่างไรก็ตามดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ช่วยให้งานสื่อพื้นบ้านของผู้ส่งสารมีความน่าสนใจ อีกทั้งยังสามารถดึงดูดใจของผู้ส่งสารผ่านเสียงดนตรีที่มีความสนุกสนานที่สอดแทรกไปด้วยความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การสร้างผลงานที่มีการใช้เทคโนโลยีระดับสูง ทำให้ประสิทธิภาพของสื่อพื้นบ้านนั้นมีความสวยงามและทันสมัย รวมไปถึงการแต่งกายของผู้ส่งสารและคณะที่สวมใส่เสื้อผ้าในแบบวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้เข้ากับสารที่ต้องการจะสื่อ ตัวอย่างของข้อมูลที่มีใช้ดนตรีร่วมบรรเลง รวมถึงการแสดงและเครื่องแต่งกาย ดังนี้

ชาวปทุมธานี

ตัวอย่างภาพสื่อข้างต้นนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี, 2563) เป็นสื่อพื้นบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี เพื่อสื่อสำหรับกิจกรรมรณรงค์ป้องกันไวรัสโคโรนาผ่านเพลงพื้นบ้าน ซึ่งสื่อพื้นบ้านข้างต้นมีความทันสมัย เทคนิคการถ่ายทำที่มีความเชี่ยวชาญ รวมถึงเครื่องแต่งกายพื้นบ้านที่ดึงดูดผู้รับสารได้อย่างน่าสนใจ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลสื่อพื้นบ้านภาคกลางที่มีการเผยแพร่ในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาพบว่า สื่อพื้นบ้านภาคกลางที่พบนั้นล้วนเป็น เพลงพื้นบ้านภาคกลาง เน้นรูปแบบการใช้วงดนตรี และ การใช้วงดนตรีร่วมกับการแสดง

ในด้านองค์ประกอบการสื่อสารแบบพื้นบ้านในเพลงพื้นบ้านนั้นพบว่า ผู้ส่งสารมีทั้งศิลปินพื้นบ้านรุ่นเก่า ศิลปินลูกเกมีอาชีพ นักแสดงตลกที่เป็นที่รู้จักเป็นวงกว้างในประเทศ อาจารย์ที่มีความถนัดในการแสดงศิลปะพื้นบ้าน อีกทั้งยังมีศิลปินรุ่นใหม่ที่มีใจรักในการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งความหลากหลายของผู้ส่งสารแสดงให้เห็นถึงความสนใจของคนรุ่นใหม่ที่ยังสนใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในส่วนของสาร มีเนื้อหาเน้นไปทางหลักปฏิบัติป้องกันตนเองจากไวรัสโคโรนา เช่น การสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ การเลี่ยงการพบปะ เป็นต้น ทั้งนี้ ในสารยังคงเน้นถึงการร่วมมือกันและความสามัคคีเพื่อให้ผ่านพ้นจากสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ส่วนของสื่อที่พบนั้นเป็นการเผยแพร่ข้อมูลบนโลกออนไลน์ทั้ง Facebook และ YouTube ที่เน้นความสะดวกสบายในเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย และผู้รับสารเป็นประชาชนคนทั่วไปที่เข้าใจในภาษาไทยร่วมกัน

การศึกษาบทบาทของสื่อพื้นบ้านภาคกลางพบว่า สื่อพื้นบ้านมีบทบาทที่หลากหลาย บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาเป็นบทบาทเด่น ต้องการมุ่งเน้นให้ข้อมูลแก่ผู้รับสารเป็นหลัก เพราะสถานการณ์ไวรัสโคโรนาถือเป็นสภาวะเร่งด่วน การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารควรทำได้ด้วยความรวดเร็วและถูกต้อง หน้าที่นี้จึงพบมากที่สุด ทั้งนี้การให้ทำหน้าที่บันทึกภาพสังคมเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นยังคงอยู่ผ่านคำร้องและเนื้อเพลง และหน้าที่การให้ความบันเทิงที่เป็นคุณสมบัติหลักของสื่อประเภทเพลงนั้นยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม ซึ่งความบันเทิงนั้นมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการลงทุนต่าง ๆ

การอภิปรายผล

การศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทเพลงพื้นบ้านภาคกลางในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา ทำให้เห็นว่า การใช้สื่อพื้นบ้านนั้นพยายามช่วยสังคมทั้งด้านการถ่ายทอดข่าวสาร การให้ความรู้เช่นเดียวกับสื่อแขนง ๆ อื่น ทำให้ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลนั้นมีเพิ่มมากขึ้น โดยที่ผู้เผยแพร่ข้อมูลเป็นศิลปินพื้นบ้านที่มีประสบการณ์มาถ่ายทอดเรื่องราว ๆ ผ่านการแสดงที่เติมศิลปินกลุ่มนี้อาจทำหน้าที่เพียงสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชมในสถานที่ใดที่หนึ่งเท่านั้น รวมถึงการสะท้อนผลกระทบจากอาชีพของศิลปินเพื่อนำเสนอแนวทางแก้ไขจากผลกระทบ จึงถือว่าเป็นเสมือนกระบอกเสียงให้กลุ่มคนในสาขาอาชีพเดียวกัน ให้ได้รับการช่วยเหลืออย่างทันที่

นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ผลิตสื่อพื้นบ้านที่พบในสถานการณ์ไวรัสโคโรนาได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์หรือผลกระทบที่ได้รับ เช่น การร่าแก้มตามศาลเจ้าต่าง ๆ ที่มีการสวมเฟซชิลด์ (Face shield) ขณะร่าเพื่อเป็นการป้องกันการติดเชื้อ แต่ยังคงทำงานได้อยู่ หรือการจัดการแสดงสดมหรสพในรูปแบบออนไลน์ผ่านช่องทางการถ่ายทอดสดหรือไลฟ์สตรีมมิ่ง (Live streaming) แทนการแสดงตามงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นช่องทางในการหารายได้ในอีกรูปแบบหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นองค์ประกอบการสื่อสารแบบพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรศึกษาต่อในแง่ของสื่อมวลชนและ/หรือกลวิธีการใช้ภาษาในเพลงพื้นบ้านภาคกลางในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา เพื่อศึกษาวิถีทางภาษาและมุมมองของสื่อมวลชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. กรมควบคุมโรค. (2563). โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/>

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). **ปฐมบทแห่งองค์ความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข**. นนทบุรี: โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข.
- ณฤศดา มะลิวง. (2559). **พฤติกรรมการรับรู้และความพึงพอใจของวัยรุ่นต่อสื่อพื้นบ้านลิเกไทย จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสื่อสารแบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2525). **พื้นบ้านพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.
- พงศ์กฤษฎ์ พลเลิศ. (2554). **บทบาทการใช้สื่อพื้นบ้านในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดเก่าห้องอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพฯ: คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- พรรณี บัญชรหัตถกิจ และจุฬารณณ์ โสตะ. (2554). **การพัฒนาสื่อพื้นบ้านเผยแพร่สุขบัญญัติแห่งชาติ 10 ประการ แนวอีสานสำหรับเด็กวัยเรียน**. ขอนแก่น: ภาควิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ยะพา จะนิ. (2561). **เพลงพื้นบ้านดิเกร์สู่สู่กับการเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 13(2): 335-346.
- วรัญญา สารศาลิน และนิธิดา แสงสิงแก้ว. (2560). **การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน: กรณีศึกษาประเพณีกิน ข้าวหอมของชาวกะเหรี่ยง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี**. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, 5(1): 51-61.
- วิไลภรณ์ จิรวัดนเศรษฐ์. (2544). **สื่อพื้นบ้านในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พักทางวัฒนธรรม(โฮมสเตย์): ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2557). **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2548). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี. (2563). **ลำพาวข้าวสาร ป้องกันภัยโควิด-19 COVID19**. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=-FAtewziYg8>.
- อรพรรณ ลิ้มดีว. (2562). **บทบาทของสื่อพื้นบ้านใน “รายการจำอวดหน้าจอ” กับการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล**. นิเทศสยามปริทัศน์, 17(22): 115-122.